

ΟΘΩΜΑΝΟΙ ΚΑΙ ΜΗ ΟΘΩΜΑΝΟΙ ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΟΙ ΣΤΗΝ ΚΑΤΑΚΤΗΣΗ ΚΑΙ ΤΟΝ ΕΠΟΙΚΙΣΜΟ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΚΑΙ ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

Η κατάκτηση της ανατολικής και δυτικής Θράκης από τους Οθωμανούς άρχισε το 1352 με την πτώση του κάστρου της Τζύμπης στη χερσόνησο της Καλλίπολης και ολοκληρώθηκε περίπου το 1373 με την εδραίωση της οθωμανικής κυριαρχίας στην περιοχή του Νέστου. Παράλληλα είχε ξεκινήσει και βρισκόταν σε εξέλιξη η διαδικασία του εποικισμού των κατακτημένων εδαφών της Θράκης, αλλά και της υπόλοιπης ΝΑ. Ευρώπης. Την ίδια εποχή το οθωμανικό κράτος, που είχε συμπληρώσει μισό αιώνα ζωής, θεμελίωνε τους βασικούς του θεσμούς και διεύρυνε συνεχώς τα σύνορά του.

Είναι αξιοσημείωτο το γεγονός ότι η κατάκτηση της Θράκης από τους Οθωμανούς και εν μέρει ο εποικισμός της από τον κατακτητή έλαβαν χώρα πριν από την ενσωμάτωση των υπόλοιπων τουρκικών εμιράτων της Μικράς Ασίας στο οθωμανικό κράτος (με εξαίρεση το εμιράτο του Καρασί, που είχε ήδη προσαρτηθεί), πριν προλάβει, δηλαδή, το οθωμανικό κράτος να προσαρτήσει και να αφομοιώσει τα κρατίδια της Ανατολίας, που κυβερνούσαν Τούρκοι ηγεμόνες οι οποίοι δεν είχαν σχέση με τη δυναστεία του Οσμάν.

Μπορούμε, λοιπόν, δίπλα στον ξεχωριστό ρόλο που έπαιξαν οι Οθωμανοί στις δύο διαδικασίες που αναφέραμε (κατάκτηση και εποικισμός), να αναγνωρίσουμε και τη συμβολή άλλων, μη Οθωμανών, Τούρκων, οι οποίοι ήδη πριν την ένταξη των εμιράτων τους στο οθωμανικό κράτος συνεργάστηκαν με το τελευταίο. Άλλα και η ένταξη των άλλων τουρκικών κρατιδίων στο οθωμανικό κράτος (στο τέλος του 14ου αιώνα) δεν μετέβαλε ουσιαστικά την κατάσταση, αφού οι κάτοικοί τους, που πήραν μέρος στις μετέπειτα φάσεις του εποικισμού, δεν είχαν ακόμη αφομοιωθεί από τους Οθωμανούς, δηλαδή παρέμεναν «μή Οθωμανοί».

Η συνεργασία των Τούρκων των κρατιδίων της Μικράς Ασίας τον 13ο και 14ο αιώνα βασίζόταν στο χαρακτήρα αυτών των εμιράτων που, εν μέρει τουλάχιστον, εξακολουθούσε να είναι νομαδικός. Φαίνεται, λοιπόν, ότι —όπως ακριβώς συμβαίνει στις νομαδικές φυλές¹— τα κρατίδια αυτά ήταν ανοιχτοί

1. R. P. Lindner, What was a Nomadic Tribe? *Comparative Studies in Society and History* 24 (1982) 701.

πολιτικοί οργανισμοί στους οποίους μπορούσε να ενταχθεί ο καθένας, με την προϋπόθεση ότι θα υπηρετούσε τον εμίρη και θα είχε κοινά συμφέροντα με τους υπηκόους του. Η θέση αυτή επαληθεύεται σε μία σχετική μαρτυρία του I. Καντακουζηνού, σύμφωνα με την οποία έθος τούτοις τοῖς βαρβάροις, ὅταν ἐπὶ λεηλασίαν ἤσιν, ἀν τινες ἔξ ἑτέρας σατραπείας ἐθέλωσι συνέπεσθαι, μὴ κωλύειν, ἀλλὰ καὶ εἰδέναι χάριν, ὡς φίλοις καὶ συμμάχοις².

Εξάλλου η προσχώρηση Τούρκων «πολεμιστών της πίστης», νομάδων και κάθε λογίς τυχοδιωκτών, ειδικά στο οθωμανικό εμιράτο (το οποίο στο πρώτο μισό του 14ου αιώνα κυριαρχούσε μόλις σε ένα τμήμα της Βιθυνίας), ήταν ιδιαίτερα μεγάλη, αφού οι Οθωμανοί ήταν συνεχώς σε εμπόλεμη κατάσταση με το όμορο χριστιανικό Βυζάντιο, ενώ τα υπόλοιπα εμιράτα της Μικράς Ασίας είχαν εξαντλήσει ήδη σχεδόν κάθε δυνατότητα για επέκταση, κατακτώντας όλα τα γειτονικά τους βυζαντινά εδάφη, με αποτέλεσμα οι ένοπλοι αγώνες τους να μην έχουν πλέον το χαρακτήρα —ή, έστω, την επίφαση— του «ιερού πολέμου» και αναγκαστικά να σταματήσουν³.

Στο πέρασμα από τη Μικρά Ασία στη χερσόνησο της Καλλίπολης και στη δημιουργία των πρώτων τουρκικών προσβάσεων στον θρακικό χώρο, ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο έπαιξε το εμιράτο Καρασί (Qarasi), το οποίο κατείχε τότε (μέσα του 14ου αιώνα) την ασιατική ακτή του Ελλησπόντου και την ενδοχώρα της. Είναι αξιοσημείωτο το γεγονός ότι το Βυζάντιο κατέβαλε προσπάθειες ώστε να διατηρεί καλές σχέσεις με τον εμίρη του Καρασί και να περιορίζει έτσι τις λεηλασίες των παραλίων της ανατολικής και της δυτικής Θράκης, οι οποίες ήταν ο στόχος του στόλου του εμίρη αρκετές δεκαετίες πριν από την κατάκτηση της Τζύμπης⁴.

Οι πολεμιστές του Καρασί, το οποίο προσαρτήθηκε από τους Οθωμανούς μόλις επτά χρόνια πριν από την έναρξη της κατάκτησης της Θράκης, πρόσφεραν στους τελευταίους πολύτιμες υπηρεσίες, αφού γνώριζαν με ακρίβεια τις ευρωπαϊκές ακτές του Ελλησπόντου και διέθεταν πολύχρονη πείρα στις θαλάσσιες επιδρομές⁵. Εξάλλου ο Ετζέ Μπέγη (Eğe bey) και ο Γκαζή Φαζήλ (Gâzî Fâzıl), δύο επώνυμοι αξιωματικοί που κατάγονταν από το Καρασί, συνέβαλαν σημαντικά στην κατάληψη της Καλλίπολης από τους Οθωμανούς (1354). Για τις υπηρεσίες τους ανταμείφθηκαν και οι δύο με παραχώρηση εκτάσεων γης από τον Σουλεϊμάν

2. Ιω. Καντακουζηνός (έκδ. Βόνης) II, 591, 20-23.

3. E. Werner, *Die Geburt einer Grossmacht- die Osmanen (1300-1481). Ein Beitrag zur Genesis des türkischen Feudalismus*, Berlin 1985, σ. 98 κ.ε.

4. I. H. Uzunçarsılı, *Anadolu Beylikleri ve Akköyunlu, Karakoyunlu devletleri*, Ankara 1937, σ. 33 κ.ε.

5. H. Inalcık, *The Ottoman Empire. The Classical Age 1300-1600*, London 1973, σ. 9· του ίδιου, The Emergence of the Ottomans, *The Cambridge History of Islam*, vol. I, The Central Islamic Lands, Cambridge 1970, σ. 274.

Πασά (Süleymān Paşa), πρώτο Οθωμανό κατακτητή στον θρακικό χώρο και γιο του σουλτάνου Ορχάν. Στα εδάφη που τους παραχωρήθηκαν βρίσκεται και ο τάφος τους⁶. Ταυτόχρονα με τις πρώτες κατακτήσεις έφθασαν και εγκαταστάθηκαν στα νέα εδάφη πολλοί κάτοικοι του Καρασί⁷, πού, όπως αναφέραμε, είχε κατακτηθεί από τους Οθωμανούς μόλις πριν από επτά χρόνια και αποτελούσε την πλησιέστερη στη Θράκη οθωμανική επαρχία.

Εξάλλου τα στρατεύματα του σουλτάνου Μουράτ Α', με τα οποία λίγο αργότερα έφθασε στη Θράκη για να πολεμήσει εναντίον των Βυζαντινών, αποτελούνταν ενμέρει από Τούρκους του Καρασί⁸. Αυτοί οι πολεμιστές εγκαταστάθηκαν αργότερα όχι μόνο κοντά αλλά και μέσα στην κατακτημένη Καλλίπολη και διατήρησαν ζωντανή τη μνήμη της καταγωγής τους, όπως φαίνεται από την ονομασία τους «φυλή του Ετζέ Μπέη», ονομασία που διατηρούσαν τουλάχιστον μέχρι τον 17ο αιώνα⁹.

Δύο άλλα κρατίδια της Δ. και της ΒΔ. Μικράς Ασίας, τα εμιράτα του Αϊδινίου (Aydin) και του Σαρουχάν (Şaruhān) αντίστοιχα, έχοντας αναπτύξει στενές σχέσεις με τις δύο αντιμαχόμενες παρατάξεις στον εμφύλιο πόλεμο που είχε ξεσπάσει στη βυζαντινή Θράκη λίγα χρόνια πριν από την κατάκτηση (1341-1347), είχαν την ευκαιρία να έρθουν σε επαφή με τον χώρο αυτόν, ενώ τα στρατεύματά τους ενίσχυαν τη μία ή την άλλη παράταξη. Η εξουείωση των πολεμιστών των δύο εμιράτων με τον γεωγραφικό χώρο της Θράκης, οι γνώσεις που αποκόμισαν τότε σχετικά με τις εκεί συνθήκες και το αποδυναμωμένο αμυντικό σύστημα της περιοχής, και κυρίως η πείρα που απόκτησαν σχετικά με τις συγκοινωνιακές αρτηρίες του θρακικού χώρου πρέπει οπωσδήποτε να διευκόλυναν τη μετέπειτα κατάκτηση της τελευταίας βυζαντινής επαρχίας, στην οποία γνωρίζουμε ότι έλαβαν μέρος στρατεύματα και των δύο εμιράτων, και μάλιστα σε αρκετά μεγάλο βαθμό¹⁰.

Αλλά και στον εποικισμό του θρακικού χώρου οι κάτοικοι του Σαρουχάν και του Αϊδινίου, καθώς και άλλων, πιο απομακρυσμένων εμιράτων, έπαιξαν αναμφίβολα πολύ σημαντικό ρόλο, όπως φαίνεται από τα παλιότερα τοπωνύμια της

6. *'Aşıqpaşazâde*, (γερμανική μετάφραση από τον R. F. Kreutel, Graz, Wien, Köln 1959), σ. 77, 80, 293 και 304.

7. *'Aşıqpaşazâde*, σ. 78.

8. Παλαιοθωμανικά ανώνυμα χρονικά (κείμενο, γερμ. μετάφραση από τον F. Giese, Breslau 1922 - Leipzig 1925) I, 20, 19-23 και II, 30.

9. H. J. Kissling, *Beiträge zur Kenntnis Thrakiens im 17. Jh.*, Wiesbaden 1956, σ. 52 και σημ. 191.

10. E. Werner, Johannes Kantakuzenos, Umur Pasa und Orhan, *Byzantinoslavica* 26 (1965) 256-258; D. M. Nicol, *The Last Centuries of Byzantium (1261-1453)*, London 1972, σ. 176 κ.ε., 179 κ.ε. και 211; I. Beldiceanu-Steinherr, *La conquête d'Andrinople par les Turcs: La pénétration Turque en Thrace et la valeur des chroniques ottomans*, *Travaux et mémoires* 1 (1965) 456.

Θράκης: «Şaruğanlu», «Aydinli», «Menteşeli», «Hamidli», και «Germiyānlu», από τα ομώνυμα εμιράτα Şaruğan, Aydin, Menteşe, Hamid και Germiyān της Δ., ΒΔ. και N. Μικράς Ασίας¹¹.

Η αποστολή απούκων από τα εμιράτα αυτά στη Θράκη πιθανόν άρχισε αμέσως μετά την πραγματοποίηση των πρώτων κατακτήσεων (Τζύμπη, Καλλίπολη), αλλά σίγουρα συνεχίστηκε σε μεγαλύτερη κλίμακα μετά την ενσωμάτωσή τους στο οθωμανικό κράτος από τον σουλτάνο Βαγιαζήτ, περίπου το 1390 για πρώτη φορά, και οριστικά στο πρώτο μισό του 15ου αιώνα¹². Από αυτά ιδιαίτερα ισχυρό σε ανθρώπινο δυναμικό¹³ και εποικιστική δραστηριότητα¹⁴ παρουσιάζεται το Şaruğan και κυρίως το Germiyān¹⁵.

Από την πλευρά της η οθωμανική κυβέρνηση, για να αποφύγει πιθανές οργανωμένες αντιδράσεις και εξεγέρσεις εκ μέρους των μη οθωμανικών στοιχείων, φρόντιζε να εγκαθίστανται έποικοι ορισμένης περιοχής της Μικράς Ασίας σε διαφορετικές περιοχές της Θράκης και της ΝΑ. Ευρώπης γενικότερα¹⁶. Κατ' αυτόν τον τρόπο εξασφαλίζόταν τόσο η ταχύτερη εξόμοιωση δλων των ετερόκλητων στοιχείων που λάμβαναν μέρος στον αποικισμό, όσο και η ενίσχυση της κεντρικής οθωμανικής εξουσίας.

Όλα τα στοιχεία που αναφέραμε παραπάνω δεν πρέπει σε καμία περίπτωση να μας οδηγήσουν στην υπερεκτίμηση της συμβολής των μη Οθωμανών. Τα πραγματικά όρια της παρουσίας και της συνεισφοράς τους στην κατάκτηση και τον εποικισμό της Θράκης μπορούμε να τα συλλάβουμε, αν πάρουμε υπόψη ότι οι ηγέτες τους δεν αποτελούσαν μια ισχυρή δυναστεία, όπως οι ηγέτες των Οθωμανών¹⁷ και ότι, σ' αντίθεση μ' αυτούς, δεν φαίνεται να επιδίωκαν σταθερά την ίδρυση κάποιου αυτόνομου κράτους. Άλλωστε ο κύριος σκοπός τους ήταν η λεηλασία των βυζαντινών επαρχιών και οι κινήσεις τους δεν ξεπερνούσαν τα όρια του τυχοδιωκτισμού¹⁸. Η συνεχής ενασχόλησή τους με τον πόλεμο δεν τους επέτρεπε να οργανώσουν συστηματικά τις δυνάμεις τους. Αυτό, πάλι, καθιστούσε ιδιαίτερα δύσκολη τη διατήρηση των κεκτημένων χωρίς την υποστήριξη των

11. H. Inalcik, Ottoman Methods of Conquest. *Studia Islamica* II (Paris 1954) 126· M. M. Aktepe, Osmanlı Türklerinin Rumeliye yerleşmeleri (Ms. Diss. İstanbul Univ. Tarih Semineri tez 566), İstanbul 1949, σ. 376.

12. I. H. Uzunçarşılı, *Anadolu*, 6.π., σ. 10 κ.ε., 16 κ.ε., 20, 24 κ.ε., 29.

13. I. H. Uzunçarşılı, 6.π., σ. 31 κ.ε.: O. L. Barkan, Les deportations comme méthode de peuplement et de colonisation dans l'empire ottoman, *Revue de la faculté des sciences économiques de l'Univ. d'Istanbul* II (1949-1950) 112· E. Werner, *Die Geburt*, σ. 98.

14. M. M. Aktepe, Osmanlı, σ. 375 κ.ε.

15. E. Werner, *Die Geburt*, σ. 92, 94 και 98.

16. M. M. Aktepe, Osmanlı, σ. 387.

17. D. M. Nicol, *The Last Centuries*, σ. 150.

18. F. Giese, Das Problem der Entstehung des osmanischen reiches, *Zeitschrift f. Semitistik und verwandte Gebiete* 2 (Leipzig 1923) 247 κ.ε.: E. Werner, Johannes Kantakuzenos, σ. 270.

Οθωμανών, οι οποίοι είχαν ήδη δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για έναν καλά οργανωμένο κρατικό πυρήνα στη Βιθυνία¹⁹.

Το κράτος αυτό, που σύμφωνα με τις μαρτυρίες του 'Αραβα αυτόπτη περιηγητή Ibn Baṭṭūta και του σύγχρονου Βυζαντινού Νικηφόρου Γρηγορά ήταν πολύ ισχυρό, ήδη πριν την κατάκτηση της Θράκης²⁰, στο δεύτερο μισό του 14ου αιώνα είναι μια από τις τρεις μεγάλες δυνάμεις στη Μικρά Ασία (μαζί με τα εμιράτα του Έρετνα και του Καραμάν)²¹. Ακριβώς την ίδια εποχή το οθωμανικό κράτος υιοθέτησε τους θεσμούς των παραδοσιακών αραβικών σουλτανάτων και απομακρύνθηκε από την αρχική ημινομαδική του δομή²², κερδίζοντας έτσι μια θέση στην οικογένεια των παλιών μουσουλμανικών κρατών. Για όλους αυτούς τους λόγους, ο σύγχρονος Τούρκος ιστορικός H. Inalcik παρομοίωσε τη σχέση του οργανωμένου οθωμανικού κέντρου προς την περιφέρειά του, στην οποία χυριαρχούσαν οι μη Οθωμανοί ηγέτες, με τη σχέση που είχε το κέντρο με τα ημιαυτόνομα νομαδικά ακριτικά (Uğ) εμιράτα στο σελτζουκικό κράτος του Ικονίου²³.

Ανάμεσα στα δύο, από ιστορική άποψη παράλληλα, φαινόμενα υπάρχει ωστόσο μια σημαντική διαφορά: ενώ τα ακριτικά εμιράτα αποσχίσθηκαν τελικά, τον 13ο αιώνα, από το αποδυναμωμένο σελτζουκικό σουλτανάτο και αποτέλεσαν ξεχωριστά κράτη (ένα από αυτά ήταν και το οθωμανικό), δεν συνέβη το ίδιο και με τους μη Οθωμανούς συνεργάτες της δυναστείας του Οσμάν τον 14ο αιώνα. Αυτοί οι ακρίτες τυπικά παρέμειναν πάντα στην υπηρεσία του Οθωμανού σουλτάνου. Κατά καιρούς, βέβαια, βασιζόμενοι στις πολεμικές επιτυχίες τους εις βάρος των Βυζαντινών και εκμεταλλευόμενοι εσωτερικές κρίσεις του οθωμανικού κράτους, κατάφερναν να μειώσουν την εξάρτησή τους από το οθωμανικό κέντρο, το οποίο όμως τελικά νίκησε τις φυγόκεντρες δυνάμεις και αφομοίωσε όλα τα μη οθωμανικά τουρκικά στοιχεία.

Η ισοπέδωση των επιμέρους διαφορών πραγματοποιήθηκε αρκετά νωρίς, και σ' αυτό βοήθησε, φυσικά, η κοινή καταγωγή, η γλώσσα και η θρησκεία όλων των Τούρκων της Μικράς Ασίας. Έτσι επικαλύφθηκε η εικόνα της ποικιλομορφίας που χυριαρχούσε προηγουμένως, με αποτέλεσμα στη συνείδηση των μεταγενέστερων, αλλά και στη δική μας, καθετί «οθωμανικό» να συγχέεται και να ταυτίζεται λανθασμένα με καθετί «τουρκικό».

19. O. L. Barkan, *Osmanni İmparatorlugunda bir iskân ve kolonizasyon metodu olarak vaki-flar ve temlikler*, I, istilâ devirlerinin kolonizatör türk dervisleri, *Vakıflar Dergisi* 2 (1942) 360.

20. Νικηφόρος Γρηγοράς (έκδ. Βόνης) II, 762, 23 και Γ. Γ. Αρνάκης, Η περιήγησις του Ιμπτν Μπαττούτα ανά την Μικρά Ασίαν και η κατάστασις των ελληνικών και τουρκικών πληθυσμών κατά τον ΙΔ' αιώνα, *Επετηρίς Βιζαντινών Σπουδών* 22 (1952) 146 κ.ε.

21. H. Inalcik, *The Ottoman Empire*, σ. 14.

22. H. Inalcik, *Ottoman Methods*, σ. 105.

23. H. Inalcik, *The Ottoman Empire*, σ. 105.

Επειδή, όμως, τα φαινόμενα που μας απασχόλησαν εδώ, δηλαδή η κατάκτηση και ο εποικισμός της ανατολικής και της δυτικής Θράκης από τους Οθωμανούς, συνέβησαν όταν ακόμα το οθωμανικό κράτος βρισκόταν ἐν τῷ γίγνεσθαι και δεν ήταν παρά ἐνα από τα τουρκικά εμφράτα της Μικράς Ασίας, θεωρήσαμε σκόπιμο να κάνουμε ἐνα διαχωρισμό ανάμεσα στον «οθωμανικό» και «μη οθωμανικό» παράγοντα. Άλλωστε ο πρώτος όρος εκφράζει βασικά την καταγωγή των σουλτάνων και παραπέμπει στον ιδρυτή της δυναστείας τους· κατ' επέκταση δηλώνει και τους συγγενείς και γενικά τους υπηκόους της οικογένειας του Οσμάν. Μη Οθωμανοί Τούρκοι ήταν τα μέλη των δυναστειών που κυβερνούσαν τα υπόλοιπα κρατίδια της Μικράς Ασίας, μαζί με τους συγγενείς και τους υπηκόους τους. Αυτοί, όπως είδαμε παραπάνω, συνεργάστηκαν με τους Οθωμανούς ήδη από τα πρώτα στάδια της κατάκτησης της Θράκης, και σε μεγαλύτερο βαθμό, αναγκαστικά πια, μετά την προσάρτηση των εμιράτων τους στο οθωμανικό κράτος.

Με βάση τα παραπάνω στοιχεία μπορούμε να διατυπώσουμε την άποψη ότι ο χαρακτήρας του οθωμανικού παράγοντα ήταν ταυτόχρονα στατικός και δυναμικός. Στατικός, διότι το οθωμανικό κράτος πρόσφερε τη σταθερή βάση και την απαραίτητη κρατική οργάνωση για την πραγματοποίηση της κατάκτησης και του εποικισμού. Δυναμικός, διότι έλεγχε και προωθούσε τις δύο αυτές διαδικασίες, αν και, βέβαια, σε διαφορετικό κατά περιόδους βαθμό. Αντίθετα, ο χαρακτήρας του μη οθωμανικού παράγοντα ήταν σταθερά δυναμικός. Οι μη Οθωμανοί Τούρκοι, που ανέπτυξαν δράση στη Θράκη, βρίσκονταν σε μια αδιάκοπη κατακτητική ή εποικιστική δραστηριότητα, χωρίς όμως να διαθέτουν, όπως οι Οθωμανοί, ισχυρά νώτα και κάποιες δικές τους στεθερές βάσεις, που θα χρησίμευαν ως πηγή για την άντληση δυνάμεων.

Η συμβολή, όμως, των μη Οθωμανών στην κατάκτηση και τον εποικισμό της Θράκης δεν εξαντλείται με τη δραστηριότητα των Τούρκων της Μικράς Ασίας. Δίπλα σ' αυτούς πρέπει να αναφέρουμε και τη συνεισφορά τριών μεμονωμένων προσωπικοτήτων που συνεργάζονταν με την οθωμανική κυβέρνηση. Πρόκειται για τους Evrenos, Köse Mihâl και Malqoð, οι οποίοι, όπως τονίζει ο F. Babinger, ήταν εξισλαμισμένοι 'Ελληνες²⁴, πράγμα που φαίνεται και από την κατάληξη του ονόματος του πρώτου και από το όνομα του δεύτερου. Η εξάρτηση και των τριών, όπως και όλων των μη Οθωμανών, από την εξουσία του σουλτάνου ήταν εξαιρετικά χαλαρή. Αυτό ισχύει για ολόκληρη την περίοδο της κατάκτησης της Θράκης, από το 1352 έως το 1373 περίπου²⁵. Η ελληνική τους

24. F. Babinger, Beiträge zur Geschichte des Geschlechtes des Malqoð Oghlu's, *Annali*, N.S. 1 (1940) 117-135.

25. P. Wittek, Zu einigen frūhosmanischen Urkunden, *Wiener Zeitschrift F. Die kunde des Morgenlandes, Festschr. H. Junker* (1957) 246 κ.ε.

καταγωγή επιτρέπει να υποθέσουμε ότι τουλάχιστον ένα μέρος της πολυάριθμης ακολουθίας τους, που τελικά εγκαταστάθηκε στη Θράκη²⁶, αποτελούνταν από εξισλαμισμένους 'Ελληνες πολεμιστές. Η δραστηριότητα του Köse Mihâl εντοπίζεται στην περιοχή της Βιζύης, ενώ του Malqoç μαρτυρείται από τρία χωριά της ανατολικής Θράκης που έφεραν το όνομά του. Ακόμη πιο εντυπωσιακή και ενδιαφέρουσα είναι, τέλος, η περίπτωση του Evrenos, ο οποίος υπήρξε ο κατακτητής του μεγαλύτερου τμήματος της δυτικής Θράκης²⁷. Οι πρώτοι έποικοι της περιοχής αυτής ήταν, επομένως, χωρίς αμφιβολία οι συνεργάτες του Evrenos, δηλαδή πιθανότατα εξισλαμισμένοι 'Ελληνες.

Η εποικιστική δραστηριότητα των τριών εξισλαμισμένων Ελλήνων, καθώς και των υπόλοιπων μη Οθωμανών ηγετών, αποτελούσε, σύμφωνα με τα παραπάνω στοιχεία, ένα φαινόμενο που εξελισσόταν ταυτόχρονα και παράλληλα με τις αντίστοιχες δραστηριότητες των Οθωμανών στον ίδιο χώρο. Οι τελευταίοι δεν κατέφεραν να θέσουν κάτω από τον απόλυτο έλεγχό τους τα μη οθωμανικά στοιχεία σ' όλη τη διάρκεια της περιόδου στην οποία αναφερόμαστε (1352 - περ. 1373). Η αδυναμία αυτή της οθωμανικής κεντρικής εξουσίας επιβεβαιώνεται και από το γεγονός ότι η μεγαλύτερη επιτυχία των Τούρκων στον ευρωπαϊκό χώρο την εποχή αυτή δηλαδή η νίκη τους επί των Σέρβων στο Ćirmen το 1371, δεν ήταν έργο του Οθωμανού σουλτάνου, αλλά του Χατζή 'Ιλμπεη (Hâzî İlbeysi), που καταγόταν από το Καρασί²⁸. Την ίδια περίπου εποχή ο Evrenos διέθετε τόση δύναμη και αυτοπεοίθηση, ώστε να αρνηθεί κάθε συνεργασία με τον απεσταλμένο του σουλτάνου Χαϊρεντίν Τζανταρλή (Hayr Ed-Din Çandarlı), και να προχωρήσει μόνος του στην κατάκτηση των εδαφών μεταξύ Κομοτηνής και Νέστου (και δυτικότερα)²⁹.

Εκτός από τους Οθωμανούς και τους μη Οθωμανούς Τούρκους, καθώς και τους εξισλαμισμένους 'Ελληνες, πρέπει να αναφέρουμε στο σημείο αυτό και μια ακόμη κατηγορία εποίκων, η οποία περιλάμβανε Τατάρους, Αραβίες, Πέρσες και Κούρδους. Από αυτούς σημαντικό ρόλο έπαιξαν μόνο οι Τάταροι, για την

26. E. Werner, *Die Geburt*, σ. 112· H. J. Kissling, *Vom Balkanreich der Osmanen vor der Schlacht auf dem Amsselfeld (1389). Südosteuropa unter dem Halbmond*, München 1975, σ. 145· M. M. Aktepe, XIV ve XV asırlarda rumelinin türkler tarafından iskânına dair, *Turkiyat Mecmuası* 20 (1951-1953) 308 κ.ε.

27. F. Babinger, Beiträge zur Geschichte, σ. 120 κ.ε. και 134· M. T. Gökbilgin, *Edirne ve paşa Lîvâsi*, İstanbul 1952, σ. 22 και 218· M. Kiel, A Note on the History of the Frontiers of the Byzantine Empire in the 15 Century, *BZ* 66 (1973) 351· V. Demetriadès, The Tomb of Gazi Evrenos Bey at Yenitsa and its Inscription, *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* 39 (1976) 328-332.

28. I. Beldiceanu-Steinherr, La conquête, σ. 450 κ.ε.

29. P. Wittek, De la défaite d'Ankara à la prise de Constantinople, *Revue des Études Islamiques* 12 (1938) 12· *Müneşşimbasi* (τουρκική μετάφραση από τα αραβικά από τον I. Erunsal; İstanbul, χωρίς χρονολογία) I, III.

παρουσία των οποίων στη Θράκη κάνουν λόγο όχι μόνο οι οθωμανικές πηγές, αλλά και οι βυζαντινές, όπως ο Λαόνικος Χαλκοκονδύλης. Οι υπόλοιπο έφθασαν στη Θράκη ως πρόσφυγες μετά την προέλαση του Ταμερλάνου στη Μικρά Ασία στις αρχές του 15ου αιώνα ('Αραβες, Κούρδοι) ή ήρθαν να ενισχύσουν τα οθωμανικά πνευματικά κέντρα (σετζήδες και ποιητές από την Περσία)³⁰.

Με βάση όλα τα παραπάνω στοιχεία διαπιστώνουμε ότι η αποκλειστικότητα στην κατάκτηση και τον εποικισμό της ανατολικής και της δυτικής Θράκης δεν μπορεί να αποδοθεί στους Οθωμανούς. Η συμβολή όλων των υπόλοιπων παραγόντων είναι αναμφισβήτητη, όπως αναμφισβήτητη υπήρξε και η αποτελεσματικότητα των μεθόδων των Οθωμανών, με τις οποίες, ως κυρίαρχοι, οργάνωσαν ένα συγκεντρωτικό κράτος και επιδίωξαν με αρκετή επιτυχία την ένταξη όλων των μη οθωμανικών στοιχείων στον οθωμανικό κρατικό μηχανισμό.

Ξάνθη

ΓΙΩΡΓΟΣ Σ. ΒΟΓΙΑΤΖΗΣ

30. *Laonici Chalcocondilae historiarum demonstrationes*, Ed. E. Darko, Budapest 1922-1927, I, 94, 8 κ.ε. και I, 126, 18-20· Παλαιοοθωμανικά ἀνώνυμα χρονικά, I, 45, 26-28 και II, 62· M. T. Gökbilgin, *Rumelide yürüükler, tatarlar ve evlad-i fatihân*, İstanbul 1957, σ. 16 κ.ε.